

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเคลื่อนตัวของประชาธิปไตยไทย

การถกเถียงเรื่องประชาธิปไตยที่มองเฉพาะการเลือกตั้งและสถาบันทางการเมือง ที่ไม่สามารถทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างประชาธิปไตยกับปัญหาปากท้อง และการกินดีอยู่ดีของประชาชนในระดับรากหญ้า ผู้ที่เป็นทั้งฐานความชอบธรรมของอำนาจอธิปไตย และได้รับผลกระทบจากประชาธิปไตยในภาคปฏิบัติ ข้อถกเถียงที่ติดกับดักอยู่ในตรรกะเชิงสถาบัน มักหนีไม่พ้นข้อเสนอรื้อรูปแบบการได้มาซึ่งอำนาจรัฐบาล การเลือกตั้ง การแบ่งอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร¹ ไม่เพียงแต่จะทำให้ประชาชนรู้สึกมีชาต่อประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ที่พวกเขาไม่รู้สึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนปวงชนกับการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของพวกเขา (นฤมล ทับจุมพล, 2551: 72) และกลับยิ่งจะเป็นการกีดกันประชาชนผู้ด้อยอำนาจออกไปจากการสร้างสรรค์ประชาธิปไตย และมีแนวโน้มให้ประชาธิปไตยไทยหนีไม่พ้นความขัดแย้งทางการเมืองอันเนื่องมาจากภาวะ “สองนคราประชาธิปไตย”²

เพื่อข้ามให้พ้นจากภาวะดังกล่าว การถกเถียงเรื่องประชาธิปไตยไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณามุมมองของประชาชนระดับล่างผู้ด้อยอำนาจด้วย และเป็นเรื่องน่าสังเกตว่า ปริมาณพลหลักที่ประชาชนระดับล่าง สามารถช่วงชิงพื้นที่ ขับเคลื่อนและแม้แต่ท้าทายแนวคิดประชาธิปไตย มักปรากฏอยู่ใน “การเมืองเรื่องการพัฒนา” หรือกระบวนการตั้งคำถามกับโครงการพัฒนาของรัฐ ที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนดกระบวนการพัฒนา โดยที่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบกลับไม่มีโอกาสร่วมตัดสินใจ³ ที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะโครงการพัฒนาเหล่านี้ มีผลกระทบโดยตรงกับวิถีชีวิตมากกว่าเมื่อเทียบกับการถกเถียงเรื่องสถาบันทางการเมือง ดังนั้น การพิจารณา

¹ พิจารณาตัวอย่างจากข้อถกเถียงเรื่องการเมืองใหม่ของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และการปฏิรูปการเมืองจากฝ่ายต่างๆ ในวิกฤติการเมืองไทย เดือนสิงหาคม – กันยายน 2551

² “สองนคราประชาธิปไตย” เป็นข้อเสนอของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ เนื่องมาจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในปี 2535 ที่เอนกเห็นว่าอันเนื่องมาจากความแตกต่างระหว่างอุดมการณ์ระหว่างคนเมืองกับชนบท ทำให้คนชนบทกลายเป็นเพียง ฐานเสียง และเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล ในขณะที่คนเมือง เป็น ฐานนโยบายและมักจะเป็นผู้ล้มรัฐบาล รายละเอียดโปรดดูใน เอนก เหล่าธรรมทัศน์, สองนคราประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2550)

³ ที่สำคัญได้แก่ การสร้างเขื่อนปากมูล ฝ่ายราชินีโศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โรงไฟฟ้าถ่านหิน หินกรุด บ่อนอก ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซที่จะนะ จังหวัดสงขลา เป็นต้น

การขับเคลื่อนประชาธิปไตยไทยที่จะครอบคลุมถึงแนวคิดของประชาชนระดับล่างที่ด้อยอำนาจได้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากการขับเคลื่อนประชาธิปไตยในการพัฒนา

การขับเคลื่อนแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในการพัฒนาของประเทศไทย พิจารณาได้จาก ขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนต่อปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการชุมนุมประท้วงของคนกลุ่มต่างๆ อันเนื่องมาจากความขัดแย้งที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ และสามารถเชื่อมต่อกัน ขยายเครือข่าย จนสามารถยกระดับการเคลื่อนไหวจากการเป็นกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มกดดัน ขึ้นมาเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะกรณีสมัชชาคนจน ซึ่งไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการเคลื่อนไหวในเรื่องผลประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น แต่เป็นความพยายามหนึ่งในการสร้างประชาธิปไตยโดยตรง ซึ่งสะท้อนให้เห็นชัดเจน และความพิกลพิการของปฏิบัติการของประชาธิปไตยในการพัฒนา (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541) และยังคงสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของภาคประชาชนในการหาทางออกจากข้อจำกัดของระบอบประชาธิปไตยแบบที่เป็นอยู่ด้วย

ภายใต้ความพยายามหาทางออกจากข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทน ในการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการคนจนในนาม "สมัชชาคนจน" มีการท้าทายแนวคิดประชาธิปไตยเสรีนิยมแบบตัวแทน (liberal representative democracy) ด้วยประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) ที่เน้นการมีส่วนร่วมทางตรงของประชาชน และเพิ่มการปรึกษาหารือในการตัดสินใจนโยบาย และมีนัยของการเชื่อมโยงประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจกับการเมือง (Naruemon Thabjumpon, 2006) อย่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมก็ยังคงมีความหมายกว้าง และมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของขอบเขตการปฏิบัติ ทั้งยังต้องการระยะเวลาและทรัพยากรอย่างมาก

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นเรื่องสำคัญ ในการผลักดันให้เกิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และแนวคิดประชาธิปไตยที่เสนอเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่น่าสนใจและมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาการกำหนดนโยบายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้แก่ การปรึกษาหารือทางการเมือง – ในประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ- ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งที่พยายามเติมเต็มข้อบกพร่องของประชาธิปไตยแบบตัวแทน ในแง่ของการสร้างความชอบธรรมในกระบวนการตัดสินใจ โดยในขณะที่แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นของพลเมืองในทางการเมือง (เน้นปริมาณการมีส่วนร่วม) ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ เน้นว่า การปรึกษาหารือสาธารณะอย่างเปิดเผยในประเด็นที่เป็นความสนใจร่วมกันของประชาชนที่มีเสรีภาพและเป็นอิสระ (Salya, 2005 cited in Naruemon Thabjumpon, 2007: 220) ซึ่งมีลักษณะเน้นคุณภาพในการมีส่วนร่วมของประชาชนมากกว่า

และการตั้งคำถามถึงความชอบธรรมของประชาธิปไตยแบบตัวแทนอย่างชัดเจนปรากฏอีกครั้งในช่วงวิกฤตการณ์การเมืองปลายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร 2 แต่การแสวงหาทางเลือกมาเพื่อลดข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทน ถือว่าเป็นความพยายามที่มาก่อนหน้านั้น โดยเฉพาะการเพิ่มการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตย ตามแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เห็นได้ชัดเจนหลังจากการปฏิรูปการเมือง และขบวนการรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ.2540 ซึ่งบวรศักดิ์ อุวรรณโณและถวิลวดี บุรีกุล (2548: 2) เห็นว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยได้มีระบบการเมืองการปกครองที่จัดว่าเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และเป็น "ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม" เนื่องจากมีรัฐธรรมนูญที่มีเจตนารมณ์ชัดเจนในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนการสร้างระบบการตรวจสอบอำนาจรัฐและก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง เพื่อความยั่งยืนของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในทัศนะนี้ หมายถึงการที่อำนาจในการตัดสินใจเปลี่ยนจากกลุ่มคนจำนวนน้อย และได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุกๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม (บวรศักดิ์ อุวรรณโณและถวิลวดี บุรีกุล, 2548: 15) มีหลักการสำคัญคือการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรในระหว่างประชาชนให้เท่าเทียมกัน อำนาจการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ นั้น จะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน มีการเพิ่มการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน มีความยืดหยุ่นได้ กล่าวคือ มีโครงสร้างการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใสและคำนึงถึงความต้องการทรัพยากรของผู้มีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมของประชาชนมีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (บวรศักดิ์ อุวรรณโณและถวิลวดี บุรีกุล, 2548: 25) กล่าวได้ว่า ในช่วง 9 ปีแห่งการใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการผลักดันอย่างกว้างขวาง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า การผลักดันกลไกเชิงสถาบันเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร (ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้วและคณะ, 2547ก) ประชาชนไม่สามารถใช้กลไกการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างเช่น การเข้าชื่อเพื่อผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชนของเครือข่ายป่าชุมชนก็ไม่ประสบผลสำเร็จ และในขณะเดียวกัน ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรก็ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ

นอกจากความพยายามสถาปนาแนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2540 แล้ว ยังมี การแสวงหาแนวคิดแบบอื่นมาเสริมกระบวนการประชาธิปไตย โดยเฉพาะการส่งเสริมกระบวนการปรึกษาหารือสาธารณะตามแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในการสร้างเวทีถกแถลงความคิดเห็นเพื่อให้ปัญหาและความต้องการต่างๆ เพื่อใช้เหตุผลและความ

สมานฉันท์เพื่อหาทางออกร่วมกันอย่างสันติในขบวนการปฏิรูประบบสุขภาพ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2548) และความพยายามในการผลักดันให้ใช้กระบวนการปรึกษาหารือในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของสถาบันพระปกเกล้า⁴ (วันชัย วัฒนศัพท์, ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์, 2550) เป็นต้น และการใช้เวทีพหุภาคีในการจัดการความขัดแย้งในโครงการต่างๆ ของรัฐ เป็นต้น แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่า การใช้แนวคิดดังกล่าวจะมีลักษณะในการลดทอนมิติทางการเมือง ในบริบทของความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมในสังคมไทย การแสวงหาทางเลือกให้ประชาธิปไตยโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าว

เพื่อข้ามให้พ้นจากภาวะดังกล่าว การถกเถียงเรื่องประชาธิปไตยไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณามุมมองของประชาชนระดับล่างผู้ด้อยอำนาจด้วย และเป็นเรื่องน่าสังเกตว่า ปริมาณพลหลักที่ประชาชนระดับล่าง สามารถช่วงชิงพื้นที่ ขับเคลื่อนและแม้แต่ท้าทายแนวคิดประชาธิปไตย มักปรากฏอยู่ใน "การเมืองเรื่องการพัฒนา" หรือกระบวนการตั้งคำถามกับโครงการพัฒนาของรัฐ ที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนดกระบวนการพัฒนา โดยที่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบกลับไม่มีโอกาสร่วมตัดสินใจ⁵ ที่เป็นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะโครงการพัฒนาเหล่านี้ มีผลกระทบโดยตรงกับวิถีชีวิตมากกว่าเมื่อเทียบกับการถกเถียงเรื่องสถาบันทางการเมือง ดังนั้น การพิจารณาการขยับเคลื่อนประชาธิปไตยไทยที่จะครอบคลุมถึงแนวคิดของประชาชนระดับล่างที่ด้อยอำนาจได้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากการขยับเคลื่อนประชาธิปไตยในการพัฒนา

การขยับเคลื่อนแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในการพัฒนาของประเทศไทย พิจารณาได้จากขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนต่อปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการชุมนุมประท้วงของคนกลุ่มต่างๆ อันเนื่องมาจากความขัดแย้งที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ และสามารถเชื่อมต่อกัน ขยายเครือข่าย จนสามารถยกระดับการเคลื่อนไหวจากการเป็นกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มกดดัน ขึ้นมาเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะกรณีสหัชชาคนจน ซึ่งไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการเคลื่อนไหวในเรื่องผลประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น แต่เป็นความพยายามหนึ่งในการสร้างประชาธิปไตยโดยตรง ซึ่งสะท้อนให้เห็นชัดเจนชัดจำกัด และความพิกลพิการของปฏิบัติการของประชาธิปไตยในการพัฒนา (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541) และยังสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของภาคประชาชนในการหาทางออกจากข้อจำกัดของระบอบประชาธิปไตยแบบที่เป็นอยู่ด้วย

⁴ สถาบันพระปกเกล้า แปลความคำว่า "deliberation" หรือการปรึกษาหารือว่าเป็น "การประชาเสวนาหาทางออก"

⁵ ที่สำคัญได้แก่ การสร้างเขื่อนปากมูล ฝ่ายราชินีไศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โรงไฟฟ้าถ่านหิน หินกรุด บ่อนอก ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซที่จะนะ จังหวัดสงขลา เป็นต้น

ภายใต้ความพยายามหาทางออกจากข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทน ในการเคลื่อนไหวต่อสู้ของสมัชชาคนจน มีการท้าทายแนวคิดประชาธิปไตยเสรีนิยมแบบตัวแทน (liberal representative democracy) ด้วยประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) ที่เน้นการมีส่วนร่วมทางตรงของประชาชน และเพิ่มการปรึกษาหารือในการตัดสินใจนโยบาย และมีนัยของการเชื่อมโยงประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจกับการเมือง (Naruemon Thabjumpon, 2006) อย่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมก็ยังมีความหมายกว้าง และมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการขอบเขตการปฏิบัติ ทั้งยังต้องการระยะเวลาและทรัพยากรอย่างมาก

แนวคิดประชาธิปไตยที่เสนอเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่น่าสนใจและมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาการกำหนดนโยบายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้แก่ การปรึกษาหารือทางการเมือง - ในประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ - ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งที่พยายามเติมเต็มข้อบกพร่องของประชาธิปไตยแบบตัวแทน ในแง่ของการสร้างความชอบธรรมในกระบวนการตัดสินใจ โดยในขณะที่แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เน้นที่ปริมาณการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นของพลเมืองในทางการเมือง ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ เน้นว่า การปรึกษาหารือสาธารณะ อย่างเปิดเผยในประเด็นที่เป็นความสนใจร่วมกันของประชาชนที่มีเสรีภาพ และเป็นอิสระ (Salya, 2005 cited in Naruemon Thabjumpon, 2007: 220) ซึ่งมีลักษณะเน้นคุณภาพในการมีส่วนร่วมของประชาชนมากกว่า จึงเป็นเรื่องน่าสนใจว่า ภายใต้ข้อจำกัดของระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยไทย แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือสามารถเป็นทางออกจากข้อจำกัดที่เป็นอยู่ได้หรือไม่ และจะใช้แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออย่างไร ภายใต้บริบททางการเมืองแบบประชาธิปไตยไทย

การถกเถียงในระดับสากล

การแสวงหาแนวทางลดข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทนในระดับสากล เป็นความพยายามในการแสวงหาแนวทางเพื่อเสริมกระบวนการประชาธิปไตยให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น โดยมีทั้งการผลักดันให้เกิดประชาธิปไตยทางตรง และการแสวงหารูปแบบสถาบันแบบใหม่ที่ที่สามารถแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันได้มากขึ้น Dalton, Scarrow and Cain (2004: 126-129) ได้รวบรวมความพยายามในการปฏิรูปประชาธิปไตยในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 โดยแบ่งออกเป็น 3 แบบ แบบแรก เป็นความพยายามในการปรับปรุงกระบวนการของประชาธิปไตยแบบตัวแทน ซึ่งมุ่งที่จะปรับปรุงกระบวนการเลือกตั้งให้มีประสิทธิภาพ สามารถสะท้อนความแตกต่างหลากหลายในสังคมได้มากขึ้น เช่น การปฏิรูปกระบวนการเลือกตั้งประธานาธิบดีในสหรัฐอเมริกาให้ครอบคลุม delegate มากขึ้น แบบที่สอง เป็นการเรียกร้องประชาธิปไตยแบบทางตรงรูปแบบใหม่ๆ ที่ไม่สนใจกระบวนการของประชาธิปไตยแบบตัวแทน

ตัวอย่างที่ชัดเจนของประชาธิปไตยทางตรงคือ การริเริ่มเสนอกฎหมายและการทำประชามติ ซึ่งยอมให้ประชาชนตัดสินใจนโยบายรัฐบาลโดยไม่ต้องพึ่งพาอิทธิพลของตัวแทน โดยการลงประชามติก่อให้เกิดความชอบธรรมแบบใหม่ในฐานะหลักการสำหรับการตัดสินใจระดับชาติ อันเป็นบรรทัดฐานที่ตรงกันข้ามกับประชาธิปไตยแบบตัวแทน ส่วนแบบที่สาม เป็นการพยายามที่จะขยายการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านประชาธิปไตยรูปแบบใหม่ ที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบผลักดัน (advocacy democracy) ในประชาธิปไตยแบบนี้ ประชาชนหรือกลุ่มผลประโยชน์มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐบาล และมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการสร้างนโยบาย แต่การตัดสินใจสุดท้ายยังอยู่ในมือของผู้นำ ประชาธิปไตยแบบนี้แตกต่างจากการลือบบี้แบบดั้งเดิม โดยประชาธิปไตยแบบสนับสนุนนี้เสริมอำนาจให้ประชาชนทั้งระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชนในการมีส่วนร่วมในการรับฟังคำปรึกษา (advisory hearing) เข้าร่วมการประชุมรัฐบาลแบบเปิด ปรึกษาผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาถึงการแก้ไขปัญหา เรียกร้องข้อมูลจากหน่วยงานรัฐบาล และท้าทายการกระทำของรัฐบาลในกระบวนการยุติธรรม การปฏิรูปในแบบนี้รวมถึงสิทธิทางกฎหมายใหม่ๆ ที่เพิ่มอิทธิพลของปัจเจกบุคคลและกลุ่มพลเมือง การดำเนินการในกระบวนการศาล เป็นต้น

แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (deliberative democracy) ก็ถือเป็นหนึ่งในความพยายามดังกล่าว โดยนักทฤษฎีประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเชื่อว่า การปรึกษาหารือ (deliberation) จะช่วยให้การตัดสินใจแบบรวมหมู่มีความชอบธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับ การลงคะแนนเสียง (voting) ซึ่งเป็นเพียงผลรวมของจุดยืนหรือความโน้มเอียงของปัจเจกบุคคล (aggregation of preferences) ส่วนการปรึกษาหารือที่มีเหตุมีผล สามารถเปลี่ยนรูปความต้องการของจุดยืนหรือความโน้มเอียงได้ (transformation of preferences) โดยนักทฤษฎีประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือบางคนยังเชื่อว่า กระบวนการปรึกษาหารืออย่างมีเหตุมีผล จะสามารถช่วยจัดการกับความเห็นต่างทางศีลธรรม (moral disagreement) ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้ง ได้ดีกว่าประชาธิปไตยแบบระดมเสียง (aggregative conception of democracy) หรือประชาธิปไตยแบบเสียงส่วนใหญ่ นั่นเอง (Gutmann and Thompson, 2004: 13-20)

อย่างไรก็ดี แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือก็มีความหลากหลาย มีทั้งกลุ่มแนวคิดที่เน้นกระบวนการปรึกษาหารือ จนไม่เห็นความสำคัญของหลักการพื้นฐาน โดยเฉพาะเรื่องเสรีภาพที่นักคิดกลุ่มนี้ให้ความสำคัญ และบางกลุ่มเห็นว่าประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นเพียงเครื่องมือ มิได้มีความหมายอย่างแท้จริง

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ สนใจข้อโต้แย้งระหว่างกลุ่มแนวคิดที่มุ่งแสวงหาฉันทามติกับกลุ่มที่ยอมรับลักษณะที่แตกต่างหลากหลายในสังคม (consensual or pluralist) โดยประชาธิปไตยแบบ

ปรึกษาหารือแบบแสวงหาฉันทามติ ในกลุ่ม communitarianism ที่ให้ความสำคัญกับมิติการแสวงหาฉันทามติร่วมกัน โดยลดความสำคัญของความขัดแย้งและความแตกต่างที่เกิดขึ้นในสังคม มักจะถูกนักคิดกลุ่มที่สนใจความขัดแย้ง (conflicting) วิเคราะห์ว่า แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในแบบการแสวงหาฉันทามติมีแนวโน้มก่อให้เกิดการเผด็จการ โดยเฉพาะในกรณีที่มีความแตกต่างด้านศีลธรรมอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง การปรึกษาหารือที่เน้นการหาฉันทามติในสังคมที่แตกต่างมีแนวโน้มให้ผู้เข้าร่วมมีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่างหลากหลายน้อยลง ในแง่หนึ่ง นักคิดกลุ่มที่สนใจความขัดแย้ง เห็นด้วยว่าการปรึกษาหารือควรจะมุ่งให้เกิดข้อตกลงให้มากที่สุด แต่ก็พยายามหาแนวทางในการอยู่ร่วมกับความไม่ลงรอยกันที่ไม่สามารถกำจัดได้ด้วยเช่นกัน (Gutmann and Thompson, 2004: 24-28)

ข้อโต้แย้งระหว่างกลุ่มแนวคิดที่มุ่งแสวงหาฉันทามติกับกลุ่มที่ยอมรับลักษณะเชิงขัดแย้งในสังคม สอดคล้องกับการทำนายที่คณะ "หลังการเมือง" ('post-political vision') ของ Chantal Mouffe ที่วิเคราะห์ว่า การยอมรับทัศนคติมองโลกในแง่ดีของโลกาภิวัตน์ และสนับสนุนประชาธิปไตยแบบฉันทามติ (consensual form of democracy) นั้นก่อให้เกิดการเข้าใจผิด และเป็นจุดกำเนิดของปัญหาจำนวนมากที่สถาบันประชาธิปไตยในปัจจุบันกำลังเผชิญอยู่ เขาเห็นว่าการที่ทัศนคติต่อต้านความเป็นการเมือง ไม่ยอมรับมิติเชิงขัดแย้งเป็นองค์ประกอบของความเป็นการเมืองนั้น เป็นการขาดความเข้าใจที่สมบูรณ์ว่าอะไรเป็นความเสี่ยงในการเมืองแบบประชาธิปไตย และพลวัตของการสถาปนาอัตลักษณ์ทางการเมือง จึงทำให้ลักษณะเชิงขัดแย้งที่ปรากฏในสังคมรุนแรงมากยิ่งขึ้น และความเชื่อในความเป็นไปได้ของฉันทามติอย่างมีเหตุมีผลนั้น นำความคิดประชาธิปไตยไปในทางที่ผิด เขาเห็นว่า นักทฤษฎีประชาธิปไตยและนักการเมือง ควรจะการมองถึงการสร้างสรรค์ปริมณฑลสาธารณะที่มีการต่อสู้ดิ้นรนอย่างมีชีวิตชีวา มีการเผชิญหน้าทางการเมืองจะทำให้ประชาธิปไตยมีประสิทธิภาพมากกว่า เขาเห็นว่าแนวทางแบบ consensual นำไปสู่การปรากฏตัวของความเป็นปรปักษ์ด้วยการหาที่ทางให้รูปแบบที่ชอบธรรมของความขัดแย้งแสดงตัว ซึ่งเป็นแนวทางแบบที่ agonistic ต้องการหลีกเลี่ยง โดยเขาหวังจะแสดงให้เห็นว่า การยอมรับว่ามีมิติเชิงขัดแย้งในชีวิตทางสังคมไม่สามารถทำลายได้นั้น มิได้ทำลายประชาธิปไตย แต่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับจัดการกับความท้าทายทางการเมืองที่ประชาธิปไตยเผชิญต่างหาก (Mouffe, 2005: 1-4)

คงปฏิเสธไม่ได้ว่า แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือกระแสหลักที่แพร่หลายในปัจจุบัน เป็นแนวคิดกลุ่มแสวงหาฉันทามติ โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือที่อยู่บนพื้นฐานแนวคิดแบบ Habermas ที่เน้นการใช้เหตุผลในการสื่อสาร ซึ่งนี่ไม่พ้นจากข้อวิจารณ์ของ Mouffe ข้างต้น จะเห็นได้ว่า การเผยแพร่แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือที่มีอยู่ เน้น

ลักษณะเชิงบวกในการปรึกษาหารือของประชาชนที่มีเหตุผล อย่างเสมอภาคและมีความยุติธรรม ว่าสามารถก่อให้เกิดข้อสรุปที่มีความชอบธรรม เป็นที่ยอมรับของแต่ละฝ่ายได้มากขึ้น โดยละเอียด ลักษณะเชิงขัดแย้งในสังคม ที่ประชาชนที่เข้าร่วมปรึกษาหารือไม้อาจมีเหตุผลได้เท่ากันได้ทุกคน และแม้จะมีเหตุผลก็อาจไม่ใช่เหตุผลชุดเดียวกัน ซึ่งเป็นปัญหา collective inconsistency ที่ Pettit (2003) แสดงให้เห็นไว้ และที่สำคัญกว่านั้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันของแต่ละฝ่ายที่เข้าร่วมในประชาธิปไตยแบบการปรึกษาหารือที่เกิดขึ้นจริง ก็ยังทำลายหลักการพื้นฐานเรื่องความเสมอภาคของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารืออีกด้วย

การใช้และเผยแพร่แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือโดยไม่ตรวจสอบปัญหา และข้อจำกัด จึงเป็นเรื่องสุ่มเสี่ยงต่อการสร้างความเข้าใจที่ผิดพลาด อันจะก่อให้เกิดความขัดแย้งใหม่ที่ทำลายทฤษฎีประชาธิปไตยในอนาคต การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นความพยายามหนึ่งในการทำความเข้าใจกับข้อจำกัดของแนวคิดใหม่ๆ อันจะนำไปสู่การใช้และพัฒนาทฤษฎีที่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางการเมืองได้ในอนาคต

แม้ว่าประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการประโยชน์ของการปรึกษาหารือ ความคุ้มทุน และความสามารถทำนายผลลัพธ์ได้ เป็นต้น (Fishkin and Laslett, 2003:3-4) แต่แนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ก็ได้รับการเสนอจากนักคิดหลายๆ คนให้เป็นแนวทางในการฝ่าข้ามข้อจำกัดที่มีอยู่ของประชาธิปไตยแบบตัวแทน⁶ การวิจัยครั้งนี้ จึงสนใจศึกษาความเป็นไปได้ของของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในภาคปฏิบัติ ผ่านการทบทวนพัฒนาการการใช้ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในกระบวนการพัฒนาของไทย และให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือท่ามกลางการเมืองเรื่องผลประโยชน์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ที่ปรากฏในปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำในจังหวัดระยองในปี 2548 เพื่อทำความเข้าใจกับศักยภาพของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในการจัดการกับความขัดแย้งเรื่องอำนาจและผลประโยชน์ในเรื่องการจัดสรรน้ำระหว่างรัฐบาลประชาชนและภาคเอกชน

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว จะชี้ให้เห็นศักยภาพและข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือได้อย่างชัดเจน ซึ่งอาจชี้ให้เห็นว่าการใช้ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือท่ามกลางสถานการณ์ที่ขัดแย้ง เป็นเพียงเครื่องมือเดียวไม้อาจทำให้เสริมอำนาจของการเมืองภาคประชาชน อันจะนำไปสู่การแก้ไขความขัดแย้งในการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

⁶ ตัวอย่างจากข้อเสนอเรื่อง “ประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง” (strong democracy) ของ Benjamin Barber (1984), Unitary Democracy ของ Manbridge (1980), discursive democracy ของ Dryzek (1990) และ deliberative democracy ของ Gutmann and Thompson (1996) อ้างใน Weeks, 2000: 4

คำถามการวิจัย

ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเชื่อมโยงกับการเมืองแบบประชาธิปไตยไทยภายใต้เงื่อนไขการเมืองเรื่องผลประโยชน์และอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนาอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในกระบวนการพัฒนาในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาการเมืองเรื่องผลประโยชน์และอำนาจในกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ
3. เพื่อศึกษาข้อจำกัด และเงื่อนไขเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในการเมืองของการพัฒนาในประเทศไทย

1.3 สมมติฐานการศึกษา

ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือมีข้อจำกัด เพราะยังมีปัญหาเรื่องผลประโยชน์และปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในอำนาจ และเพื่อลดข้อจำกัดดังกล่าว การเมืองแบบมีส่วนร่วมจึงต้องวิเคราะห์เงื่อนไขเรื่องการต่อรองเรื่องอำนาจและผลประโยชน์ประกอบด้วย

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นการศึกษาพัฒนาการของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในประเทศไทยโดยการวิจัยเอกสาร ส่วนที่ 2 เป็นการศึกษาจากกรณีศึกษาถึงปฏิบัติการของการปรึกษาหารือที่เกิดขึ้นในการจัดการน้ำจังหวัดระยอง ในปี 2548-2549 โดยศึกษาจากบทบาทของคณะกรรมการพหุภาคีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ ทั้งในส่วนที่มีกระบวนการปรึกษาหารือ และไม่มีกระบวนการปรึกษาหารือ ในส่วนที่มีประเด็นปรึกษาหารือจะวิเคราะห์เพิ่มเติมเรื่องลักษณะและโครงสร้างในการปรึกษาหารือ ความชอบธรรมของการตัดสินใจและวาทกรรมในการตัดสินใจ

การศึกษากระบวนการปรึกษาหารือพิจารณาทั้งคุณภาพของการตัดสินใจทั้งในเรื่องความชอบธรรม พิจารณาทั้งความครอบคลุม (inclusion) ซึ่งหมายถึงการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือตัวแสดงทุกฝ่ายสามารถเข้ามามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ กระบวนการที่มีความเสมอภาค ผลจากการตัดสินใจที่มีคุณภาพ (เนื้อหา) และเงื่อนไขและข้อจำกัดในการปรึกษาหารือ การปรากฏตัวของอำนาจและผลประโยชน์ของฝ่ายต่างๆ ในการปรึกษาหารือ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษากรณีศึกษา ประกอบด้วยการใช้ข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกันดังนี้

- การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ประกอบด้วย ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ รายงานการประชุม เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เอกสารเผยแพร่ ใบปลิว และข่าวจากหนังสือพิมพ์ ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร รายงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยข้อมูลเอกสารจะให้ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น แต่อาจมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นของตัวแสดงได้อย่างชัดเจน

- การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ที่เกี่ยวข้องและอาจใช้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มประกอบด้วย ซึ่งจะทำได้ข้อมูลที่เป็นข้อคิดเห็นจากการมีส่วนร่วมและ/หรือไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการปรึกษาหารือ ซึ่งในแง่หนึ่งถือเป็นการเพิ่มเติมข้อมูลจากเอกสาร และยังเป็น การตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกันด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยนำข้อสรุปจากปรากฏการณ์ มาเปรียบเทียบกับแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา และสังเคราะห์เป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎี

ข้อมูลเบื้องต้นของกรณีศึกษา

ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำในจังหวัดระยอง เป็นกรณีศึกษาที่แสดงถึงความขัดแย้งในผลประโยชน์อย่างรุนแรง (extreme case) ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของประชาธิปไตยในกระบวนการพัฒนาได้อย่างชัดเจน การกำหนดนโยบายการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกจากรัฐบาลกลาง (ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 5) ส่งผลให้ระยองกลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักของประเทศ ที่ต้องการใช้น้ำอย่างมหาศาล และมีการจัดตั้งบริษัทเอกชนขึ้นมารับสัมปทานและผูกขาดการจัดสรรน้ำ ซึ่งจากมาตรการการแก้ไขปัญหาล้มเหลว ในปี 2548 ที่ให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมเหนือภาคครัวเรือน และภาคเกษตร (และมีแนวโน้มในการทำลายสิ่งแวดล้อม) ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวคัดค้านจากภาคประชาชนอย่างมาก โดยกิจกรรมที่ประชาชนเคลื่อนไหวมีหลายแบบ ตั้งแต่การชุมนุมประท้วงกดดัน ไปจนถึงการพยายามเปิดเวทีเจรจาในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบาย (การชุมนุมประท้วงเพื่อยื่นหนังสือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจร) การเชื่อมต่อกับฝ่ายการเมือง (สส.และ สว.) ตลอดจนการเปิดพื้นที่เพื่อร่วมผลักดันเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาขององค์การอิสระ ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในขณะที่ภาครัฐก็พยายามประนีประนอมด้วยการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาแก้ปัญหาเฉพาะกิจ

ถึงที่สุดแล้ว แม้ว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายไม่มากนัก แต่การเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหานี้ในพื้นที่ก็แสดงให้เห็นถึงปฏิบัติการของประชาธิปไตยแบบ

ปรึกษาหารือได้ทั้งในระดับพื้นที่ซึ่งปรากฏในกระบวนการทำงานของชุมชน และคณะกรรมการบริหารจัดการโครงการลุ่มน้ำระยอง (คณะกรรมการเฉพาะกิจ ตั้งตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี) คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก และคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กทช.) ที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาวิกฤตน้ำในจังหวัดระยองในช่วงปี 2548-2549

กรณีศึกษาการแก้ไขความขัดแย้งเรื่องน้ำในจังหวัดระยอง จึงเป็นกรณีตัวอย่างที่สามารถแสดงให้เห็นการปรึกษาหารือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายที่มีอำนาจไม่เท่ากัน ได้แก่ ฝ่ายรัฐ เอกชน ฝ่ายการเมือง ประชาชน(ทั้งประชาชนในภาคเกษตร คริวเรือน) การศึกษาครั้งนี้จึงสนใจการปรึกษาหารือที่เกิดขึ้นในภายใต้เงื่อนไขอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นจริงในสังคม

ข้อจำกัดในการศึกษา

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลย้อนหลังจากการประชุมและการปรึกษาหารือที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2548 – 2550 ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนไม่สามารถจดจำประเด็นที่เกิดขึ้นในกระบวนการปรึกษาหารือได้อย่างชัดเจน ประกอบกับ มีเอกสารกระจัดกระจายในหลายหน่วยราชการ ทำให้การเก็บข้อมูลมีข้อจำกัดอย่างมาก

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาพัฒนาการและข้อจำกัดของการใช้ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในประเทศไทย
2. ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือจากบริบทการเมืองในการพัฒนาของประเทศไทย

1.6 ลำดับการนำเสนอ

บทที่ 1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา การแสวงหาทางออกของประชาธิปไตยในกระบวนการพัฒนาของไทย วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดในการศึกษา สมมติฐานในการศึกษาระเบียบวิธีการศึกษา ขอบเขตและข้อจำกัดในการศึกษา การทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2 ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ข้อโต้แย้งเรื่องประเด็นทางการเมืองในประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ การจัดการผลประโยชน์ อำนาจ การบรรลุฉันทามติและความชอบธรรมในประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ การศึกษาประสบการณ์ของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในประเทศกำลังพัฒนา

บทที่ 3 พัฒนาการของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในสังคมไทย แสดงถึงความพยายามหาทางออกจากภาวะความตึงตันของประชาธิปไตยแบบตัวแทนในสังคมไทย ทั้งที่ปรากฏในการต่อสู้ขบวนการทางสังคม และความพยายามในการสถาปนาประชาธิปไตยแบบ

ปรีกษาหรือเชิงสถาบันของเครือข่ายประชาสังคม เนื้อหาบทนี้จะสรุปให้เห็นถึงฐานะของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในบริบทของการเมืองเรื่องการพัฒนาในสังคมไทยในปัจจุบัน

บทที่ 4 ผลการศึกษาเรื่องปฏิบัติการของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในการจัดการน้ำในจังหวัดระยอง ซึ่งประกอบด้วยข้อพิจารณาเรื่องประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือกับการจัดการน้ำ ความขัดแย้งและพัฒนาการที่นำไปสู่การปรีกษาหรือ ลักษณะ และผลของการปรีกษาหรือที่เกิดขึ้น และข้อสังเกตเรื่องความเป็นไปได้ในการใช้ประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในกรณีศึกษา

บทที่ 5 การเมืองของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในการพัฒนาประชาธิปไตยไทย เป็นการสรุปผลการศึกษา การสังเคราะห์เงื่อนไขและข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในบริบทประชาธิปไตยไทย ความเชื่อมโยงของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือกับสถาบันทางการเมืองแบบตัวแทนในสังคมไทย การอภิปรายเชิงทฤษฎีและนัยของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย เป็นบทสังเคราะห์ทางทฤษฎีที่จะกล่าวถึงความสามารถของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในการเพิ่มคุณภาพในการตัดสินใจในประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม โดยเฉพาะในบริบทที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และการปรับตัวของรัฐเพื่อสนับสนุนกระบวนการปรีกษาหรือ บทสรุปและข้อเสนอแนะ